

PO STOPÁCH BÉLU BARTÓKA – PIESŇOVÁ TRADÍCIA V OBCI DRAŽOVCE PRI NITRE

ANIKÓ HUGYIVÁR SEBŐK

Mgr. Anikó Hugyivár Sebők; Katedra muzikológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Gondova 2, 814 99 Bratislava; e-mail: aniko.sebokova@gmail.com

ABSTRACT

Slovenské ľudové piesne, a collection of Slovak folk songs by Béla Bartók (1881–1945) was produced on the basis of field research conducted in the years 1906–1918, though the three parts of this collection were published gradually only from the middle of the 20th century (1959, 1970, 2007). The greater part of the song material from the Ponitrie region in this collection comes from the village of Dražovce pri Nitre (109 entries). In the article we address the influence of Bartók's collecting activity on the development and contemporary state of the song tradition in the village of Dražovce. We trace the memories of local inhabitants of Bartók's collecting work, handed down in this village as part of local memory. Comparison of the historical entries with the contemporary register highlights not only the long life of part of this repertoire with its variant mutations, but also the powerful awareness among the inhabitants of Bartók's activity in this village.

Voľba témy tohto príspevku vyplynula z viacročného záujmu o osobnosť Bélu Bartóka. Skutočnosť, že Bartókom dokumentované slovenské ľudové piesne v obci Dražovce (109 zápisov) predstavujú najväčší piesňový repertoár zaznamenaný v jednej lokalite z nitrianskeho regiónu, sa stala hlavným motívom k vlastnému terénnemu výskumu v tejto lokalite.¹

¹ BARTÓK, Béla: *Slovenské ľudové piesne I.* Ed. Jozef Kresánek, Alica Elscheková, Oskár Elschek. Bratislava : SAV, 1959. BARTÓK, Béla: *Slovenské ľudové piesne II.* Ed. A. Elscheková, O. Elschek. Bratislava : SAV, 1970. BARTÓK Béla: *Slovenské ľudové piesne III.* Ed. A. Elscheková, O. Elschek. Bratislava : ASCO Art & Science, 2007.

Vo svojej diplomovej práci z roku 2009 som sa venovala predstaveniu súčasného stavu tradičnej piesňovej kultúry obce Dražovce pri Nitre,² pričom som využila materiál z vlastných terénnych výskumov aj z publikovaných prameňov.

Dražovce som po prvý raz navštívila v rokoch 2007 – 2008, keď som uskutočnila terénne výskumy a absolvovala viaceré rozhovory s informátormi. Hlavným cieľom bolo na jednej strane zmapovať súčasný stav piesňového repertoáru v obci, na druhej strane sledovať stopy zberateľského pôsobenia Bartóka v tejto obci. Snažila som sa dokumentovať autentické spomienky obyvateľov Dražovciac na Bartóka a zachytiť tradovanie týchto spomienok v lokálnej pamäti. Neskôr, v roku 2016 som v tejto lokalite výskum opakovala s úmyslom podrobnejšie sledovať recepciu Bartókových publikovaných zápisov slovenských ľudových piesní v lokálnom repertoári. Počas výskumu som mala možnosť vychádzať aj z Bartókových piesňových zápisov uverejnených v 3. zväzku zbierky *Slovenské ľudové piesne* v roku 2007. Vďaka tomu som mohla doplniť fond vlastných nahrávok, ktoré som v tejto obci uskutočnila v minulosti už niekoľkokrát.

Bartók navštívil Dražovce dvakrát, o čom svedčia jeho datované zápisy slovenských ľudových piesní z tejto obce. Na prvej návšteve tu bol v novembri 1907. Miestom jeho zberateľského pôsobenia bol dvor vtedajšieho dražovského richtára Valentína Vörösa, o čom dnes svedčí zachovaná fotografia, ktorá v 80. rokoch vyšla v publikácii Ferenc Bónisa.³ Druhú cestu podnikol vo februári 1909, keď býval v jednom zo sedliackych domov. Zoltán Móser o Bartókovom druhom pobyte v Dražovciach napísal, že do sedliackeho domu, kde bol Bartók ubytovaný, prichádzali za ním jeho speváci – zišli sa tu starí aj mladí a všetci spolu spievali až do rána.⁴

Po stopách Bélu Bartóka sa v 70. rokoch vydal etnomuzikológ Alexander Móži, ktorý sa rozhodol navštíviť so svojím priateľom Vladimírom Lavrom Dražovce, aby tu zistili spojitost medzi Bartókovými zberateľskými cestami do Dražovciac a známou fotografiou, ktorú Bartók zhotovil v roku 1907. Móži navštívil pani Vincenciu Vörösovú-Godárovú, ktorá bola svedkom vzniku tejto fotografie a aj sa na nej nachádza. Na nahrávanie s Bartókom si veľmi dobre pamätala. Móži konštatoval: „Približne z 30 piesní, ktoré som jej menoval zo zápisov B. Bartóka v Dražovciach, zaspievala polovicu.“⁵

Významné 100. výročie Bartókovho narodenia si pripomenuli regionálne noviny Nitriansky hlas. Článok s názvom *Béla Bartók v Dražovciach* prezrádza, že Alexander Móži nebol jediný, koho fascinovalo navštíviť Vincenciu Vörösovú-Godárovú, vtedy už jediného žijúceho svedka nahrávania Bélu Bartóka v Dražovciach. Aj Júlia Szél,

² SEBŐKOVÁ, Anikó: *Piesňová tradícia v Dražovciach pri Nitre – po stopách Bélu Bartóka*. [Diplomová práca.] Bratislava : Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra hudobnej vedy, 2009.

³ BÓNIS, Ferenc: *Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban*. Budapest : Zeneműkiadó, 1980, s. 80. Pozri Príloha, Obr. 1.

⁴ MÓSER, Zoltán: *Ezt az utat bejártam*. Budapest : Kairosz Kiadó és a Párizsi Magyar Intézet, 2001, s. 6.

⁵ MÓŽI, Alexander: Po stopách Bélu Bartóka v Dražovciach. In: *Slovenská hudba*, roč. 15, 1971, č. 3-4, s. 112. (maďarský preklad: MÓŽI, Alexander: Bartók Béla nyomában, Darázs faluban. In: *Magyar Zene*, roč. 16, 1975, č. 3, s. 313-327). Tiež MÓŽI, Alexander: Príspevok k problematike vokálneho a inštrumentálneho hudobného folklóru. In: *Zborník Pedagogickej fakulty UK v Bratislave so sídlom v Trnave Umenie III*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 29-110, časť Po stopách Bélu Bartóka na Slovensku, s. 29-77.

redaktorka budapeštianskeho rozhlasu, uskutočnila cestu do Dražoviec podnietená známou fotografiou.⁶ Po Bartókových stopách sa Júlia Szél vydala v roku 1981, keď pani Vincencia Vörösová-Godárová (vtedy 86-ročná) spomínala na Bartókovu návštevu v obci. Vtedy sa splnil aj dlhoročný sen pani Vincencie, podľa ktorého túžila spievať „do rádia“, a tak si poslucháči maďarského rozhlasu mohli vypočuť z jej podania slovenské ľudové piesne.⁷

Alexander Móži ako aj Júlia Szél mali počas svojich pobytov v Dražovciach možnosť stretnúť sa s pamätníkmi, ktorí osobne zažili Bartóka a boli aktívne alebo pasívne zúčastnení na jeho zberateľskej činnosti. Navyše, ústne výpovede informátorov zo súčasného terénneho výskumu nám poskytujú obraz o Bartókovom pôsobení v obci sprostredkovaný staršími generáciami – traduje sa ako súčasť lokálnej pamäti o pôsobení Bartóka v obci, pričom tento obraz je živý dodnes. Súčasní obyvatelia obce majú v povedomí udalosti, ktoré sa dozvedeli z viacerých prameňov: jednak od miestnych pamätníkov (sprostredkované informácie v časovom posune), jednak prostredníctvom literatúry a médií (napr. Móžiho štúdia publikovaná na základe jeho pobytu v tejto obci). Veľký vplyv na formovanie spomienok o Bartóкови majú aj masovokomunikačné prostriedky a ich prostredníctvom šírené informácie, dokumenty, či výpovede iných svedkov.

1. Súčasný stav spevnosti v obci

Pri výskume spevnosti v obci Dražovce bolo mojím cieľom uskutočniť základný prehľad o súčasnom stave piesňovej kultúry obce a o vzťahu miestnych obyvateľov k ľudovej piesni. Dôležité bolo aj zmapovanie prejavov folklorizmu, ktoré dnes predstavujú v obci významnú súčasť pestovania a prezentovania tradičnej kultúry.

Na základe terénnych výskumov bolo možné konštatovať, že tradičný spev a hudba majú zapustené v tejto obci hlboké korene a udržiavajú sa naďalej. Dražovčania si však veľmi dobre pamätajú aj na svoje staré obyčaje a zvyky, aj na piesne spojené najmä so svadbou. Zvyky, obyčaje a piesne svadobného ceremonálu zostali v tejto obci centrom rodinného obyčajového cyklu.

Po roku 1958 bola založená pri Združení žien miestna folklórna skupina vedená Annou Ivančíkovou, rod. Mikovou (nar. 1927). Už v prvých rokoch svojho pôsobenia sa folklórna skupina zúčastnila na viacerých folklórnych festivaloch; s programovým pásmom *Dražovská svadba* účinkovala aj na folklórnom festivale na Myjave. Vo svojom repertoári mala aj viaceré divadelné hry. Počas uplynulých desiatich rokov folklórna skupina pracovala pod vedením Ing. Miroslavy Zaujcovej, rod. Zatkovej (nar. 1948) a prijala názov *Tradícia*.

V súčasnosti v obci pôsobí miestna folklórna skupina na báze občianskeho združenia *Tradícia*. Občianske združenie zastrešuje zároveň aj ochotnícke divadlo a miestnu tradičnú výtvarnú tvorbu – výšivky, čipky na čepce a pod. Občianske združenie *Tradícia* so svojou folklórnou skupinou je združenie priateľov kultúrnych tradícií obce Dražovce. Svoju činnosť zameriava na pestovanie miestnych kultúrnych tradícií, kto-

⁶ Béla Bartók v Dražovciach. In: *Nitriansky hlas*, roč. XXII. (XXXII.), 1981, č. 14, s. [?].

⁷ SZÉL, Júlia: Látogatás Bartók nótafájánál. In: *Kóta*, roč. 11, 1981, č. 7, s. 2-3.

ré si, žiaľ, dnes mnohí Dražovčania neuvedomujú. Folklórna skupina je pravidelným účastníkom mnohých podujatí konajúcich sa v Dražovciach aj v širšom okolí Nitry.

Vedúca miestnej folklórnej skupiny Ing. Miroslava Zaujcová zohrala pri mojom terénnom výskume dôležitú úlohu sprostredkovateľky: poskytla mi cenné informácie o miestnej kultúre a upozornila ma na výrazné spevácke osobnosti žijúce v Dražovciach, u ktorých som potom uskutočnila výskum a dokumentáciu piesní. Sústredila som sa na staršiu vekovú kategóriu spevákov. Cenné informácie som získala od Márie Godárovej, rod. Koprdovej (nar. 1943), Anny Ivančíkovej, rod. Mikovej (nar. 1927), Terézie Zimanovej, rod. Godárovej (nar. 1936), Kataríny Jančovej, rod. Nitrianskej (1943 – 2017) a Dušany Mitterovej, rod. Zaujcovej (nar. 1975).

Zaznamenaný piesňový repertoár pani Anny Ivančíkovej, rod. Mikovej bol v porovnaní s ostatnými speváčkami kvantitatívne najbohatší (54 piesní).

Mária Godárová, rod. Koprdová sa stala známa v obci ako znalkyňa piesňového repertoáru balád. Tieto piesne sa naučila od svojej starej matky, ktorá bola taktiež Dražovčankou. Všetky piesne spievala spamäti.

Medzi výrazné osobnosti a zároveň nositeľov tradičnej kultúry v Dražovciach patrili Anton Rajec,⁸ ktorý je autorom scenára programu *Drápačky* pre miestnu folklórnu skupinu, zostaveného na základe obyčají a zvykov v obci.

Dražovce patria k aktívnym obciam, kde sa v minulosti organizovali rôzne spevácke súťaže zamerané na vyhľadávanie talentov, napríklad súťaž *Dražovský slávik*. Táto tradícia v súčasnosti zanikla.

Keďže som v Dražovciach svoje terénne výskumy uskutočnila v pomerne rozsiahlom časovom zábere rokov 2007 – 2017, mohla som zachytiť aj premeny, ktorými za uvedené desaťročné obdobie prešiel miestny piesňový repertoár. Na prvý pohľad sa ukázal rozdiel v kategórii tzv. latentného repertoáru. Kým v roku 2007 som zdokumentovala pomerne veľké množstvo pôvodných ľudových piesní, dnes tieto piesne už ubúdajú a nahrádzajú sa úpravami piesní pre potreby folklorizmu. Je pravdepodobné, že situácia sa bude prehĺbovať v neprospech pôvodných ľudových piesní, keďže ich nositeľmi sú príslušníci prevažne najstaršej žijúcej generácie v obci.

Formou rozhovoru bolo možné sledovať aj aktuálnu otázku zmien v činnosti folklórnej skupiny *Tradícia* za posledné desaťročie. V súčasnosti sa táto folklórna skupina snaží „uchovať“ tradície aj za hranicami Slovenska, čoho dokladom sú nadviazané kontakty s folklórnymi skupinami zo Slovinska, Poľska, ale hlavne z Maďarska, vrátane slovenských enkláv (Komárom-Esztergom, Oroszlány, Tardos, Csömör).⁹ Prostredníctvom spolupráce s Maďarskom sa folkloristi z Dražoviec usilujú priblížiť slovenské ľudové piesne zahraničným Slovákom. Pani Zaujcová v duchu Bélu Bartóka chcela poukázať na dotyky kultúr, keď konštatovala:

„objavila som bežné slovenské ľudové piesne, ktoré sú ekvivalentmi alebo variantmi piesní s maďarským textom. Poslala som ich do Csömöru, kde boli veľmi prekvapení, že sa tie isté piesne dajú spievať aj po slovensky.“¹⁰

⁸ RAJEC, Anton a kol.: *Dražovce minulosť a prítomnosť (1113 – 1996)*. Nitra : Eko, 1996.

⁹ V roku 2013 nadviazali folkloristi z Dražoviec družbu a spoluprácu s pani Betkou Szabóovou, predsedníčkou slovenskej samosprávy v maďarskom meste Oroszlány. V obci Tardo sa zúčastnili stretnutia tardošských Slovákov.

¹⁰ Dražovce, Miroslava Zaujcová, rod. Zatková (nar. 1948), 5. mája 2016.

Folklórna skupina *Tradícia* získala v roku 2013 Cenu primátora mesta Nitry za šírenie kultúrnych tradícií Dražoviec, ale aj Zlatú medailu – najvyššie vyznamenanie od predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja.

Treba poznamenať, že folklórna skupina *Tradícia* už viackrát spolupracovala s folklórnym súborom *Ponitran*, ktorý pôsobí pri Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Cieľom ich spolupráce bolo zachovať a rozvíjať miestnu ľudovú kultúru a hudobno-tanečné tradície.

2. Pôsobenie Bélu Bartóka v obci ako súčasť lokálnej pamäti

Druhým cieľom mojej práce bolo zachytiť autentické spomienky obyvateľov Dražoviec na zberateľské pôsobenie Bélu Bartóka v obci. Zisťovala som, v akých podobách sú živé spomienky na osobnosť Bartóka a na jeho pobyt v lokalite. Na formovanie týchto spomienok mali u obyvateľov obce veľký vplyv výpovede, ktoré sa dozvedeli s časovým odstupom prostredníctvom inej osoby. Často ide o priamu líniu odovzdávania spomienok od bezprostredných svedkov Bartóka.

Počas svojich výskumných ciest som mala možnosť navštíviť pravnučky bývalého dražovského richtára Valentína Vörösa, ktorý sa nachádza spolu so svojimi dcérami Katarínou a Vincenciou na zmienenej fotografii.

Katarína Jančová, rod. Nitrianska (1943 – 2017) mi sprostredkovala osobné spomienky svojej starej matky Kataríny Vörösovej (1891 – 1974) na Bartóka. K jej vzácnym rodinným pamiatkam patrí snímka, na ktorej Bartók nahráva spev Dražovčanov. Na fotografii vedela pani Jančová identifikovať už iba niektorých spevákov. Jej rozprávanie zo života starej matky zachytáva okolnosti vzniku fotografie – podľa nej Katarína Vörösová na nahrávanie pozvala svoje kamarátky, keďže sa celá udalosť diala v jej rodičovskom dome. Na obrázku má bielu šatku, „lebo mala chrastu na líci a nechcela byť škaredá na fotografii.“ Zo spomienok sa ďalej dozvedáme, že Bartók potom poslal jej rodine fotografiu z nahrávania, čo bolo pre rodinu Vörösových milým prekvapením.

O Bartókovi sa v rodine tradovalo, že bol slušný, žartovný, a volali ho „pán s trúbou“ – tak vtedy Dražovčania vtipne pomenovali technický vynález na uchovanie zvukovej podoby ľudovej hudobnej tradície. Odvážnejšie informátorky, skôr ako Bartókovi zaspievali, sa ho vypytovali, ako to uvádza pani Jančová: „bude ma aj očuť, keď budem spievať do tej trúby?“¹¹

Ďalšia pamätníčka, Terézia Zimanová, rod. Godárová (nar. 1936), si s dojatím spomína na obdobie svojho detstva, keď ešte žila jej stará matka, Vincencia Vörösová-Godárová (1895 – 1981), sestra Kataríny Vörösovej. O svojej babke hovorila ako o „poslednom mohykánovi z čias Bélu Bartóka“, nakoľko na nahrávanie ľudových piesní s Bartókom si veľmi dobre pamätala. Na Bartókovej pamätnej fotografii z roku 1907 sa nachádza vedľa svojej sestry Kataríny a bola najmladšou účastníčkou nahrávania. Pani Terézia Zimanová vždy s obdivom počúvala rozprávanie a spev svojej babky, ktorá si zvykla zaspievať aj vo vysokom veku vyše osemdesiatich rokov. Zmienila sa o nej nasledovne:

¹¹ Dražovce, Katarína Jančová, rod. Nitrianska (1943 – 2017), 15. júna 2016.

„Bola to žena, ktorá bola od detstva veľmi veselá a milovala spev a život. Ako 13-ročné dievča, keď maďarský skladateľ Béla Bartók chodil po Slovensku, moja babka mu vyspevovala. Aj pán Móži, zberateľ ľudových piesní, ju navštevoval, aby mu piesne zaspievala. Bola mu veľmi vďačná a povedala, že keď už nebude na tomto svete, aspoň spomienka na ňu ostane pri oslavách slávneho hudobného skladateľa Bélu Bartóka.“¹²

Jej spomienkové rozprávania ďalej prezrádzajú, že desať rokov po návšteve Alexandra Móžiho v obci mala jej babička v spojitosti s Bartókom ďalšiu návštevu:

„Pred tromi týždňami pred smrťou mojej babičky ju navštívila redaktorka budapešťianskeho rozhlasu Júlia Szél v spolupráci s Csemadokom Nitra, s pani Knapekovou, osobne a s veľkým nadšením obdivovala u mojej babky lásku k ľudovej piesni a krásne spomienky o návšteve hudobného skladateľa Bélu Bartóka.“¹³

Prostredníctvom rozprávania miestnych pamätníkov a pamätníčok bolo možné vytvoriť si obraz o Bartókovi ako o človeku, ktorý bol veľmi žartovný a komunikatívny. Zo spomienok babičky Vincencie jej vnučka prezradila, že Bartók deťom porozdával cukríky, aby dedinských ľudí zaujal a pritiahol k spevu, keďže miestni obyvatelia boli veľmi uzatvorení.

Vedúca miestnej folklórnej skupiny pani Zaujcová v spojitosti s pamätnou fotografiou poukázala na to, že dlhší čas bol rozšírený názor o mieste zhotovenia tejto fotografie „niekde v Sedmohradsku“. Dražovčania nachádzajúci sa na fotografii sa rozpoznali až v 70. rokoch, keď Alexander Móži navštívil pani Katarínu Vörösovú, ktorá vedela presne uviesť mená jednotlivých účastníkov a aktérov nahrávania.¹⁴

Pri príležitosti 100. výročia pôsobenia Bélu Bartóka v Dražovciach sa uskutočnilo dňa 25. novembra 2007 folklórne popoludnie v miestnom Kultúrnom dome. Folklórna skupina Tradícia spoluúčinkovala s folklórnym súborom Ponitran a so žiakmi základnej školy z Dražoviec, ktorí predniesli piesne zo zbierky Bélu Bartóka. Piesne z publikovanej predlohy boli upravené predovšetkým po hudobnej stránke – autorkou úpravy bola Dušana Mitterová, rod. Zaujcová. Zmeny v hudobnej úprave sa týkali prispôsobenia Bartókových transkripcií hlasovým dispozíciám detských spevákov. Výber piesní uskutočnila vedúca folklórnej skupiny, Miroslava Zaujcová.

Do úvodu slávnostného podujatia bol zakomponovaný živý obraz, ktorý predstavoval vizuálnu rekonštrukciu známej Bartókovej fotografie z dvora bývalého dražovského richtára Valentína Vörösa, kde Bartók nahrával miestnych spevákov na fonograf. Miesto, kde na fotografii Béla Bartók stál, ostalo symbolicky prázdne.¹⁵

Na folklórnom popoludní sa predniesla časť z listu, ktorý Bartók napísal dňa 3. februára 1909 svojej nastávajúcej manželke Marte Zieglerovej. V liste Bartók písal o svojráznosti Dražovčanov, ale aj o ich jednoduchom spôsobe života. Počas predstavenia boli zverejnené aj zábery Alexandra Móžiho z jeho návšty v Dražovciach, ďalej články a štúdie o slovenskej ľudovej hudbe a fotografie k Bélovi Bartókovi. Folklórne popoludnie bolo pre mnohých prítomných Dražovčanov významným slávnostným spomienkovým stretnutím.

¹² Dražovce, Terézia Zimanová, rod. Godárová (nar. 1936), 28. februára 2008.

¹³ Dražovce, Terézia Zimanová, rod. Godárová (nar. 1936), 4. augusta 2008.

¹⁴ MÓŽI, Alexander: Bartók Béla nyomában. In: *Vasárnapi Új szó*, roč. 4, 1971, č. 12, s. 8.

¹⁵ Pozri Príloha, Obr. 2.

Na jeseň, dňa 21. novembra 2017 si folklórna skupina Tradícia opäť pripravila folklórne popoludnie pod názvom *Dražovce spievajú*. Týmto programom si pripomenuli 110 rokov od prvej návštevy Bélu Bartóka vo svojej obci. Na javisku dražovského kultúrneho domu opäť nechýbal živý obraz podľa dobovej fotografie. Podujatiu predchádzalo odhalenie pamätnej tabule Bélu Bartóka pred Kultúrnym domom, čím Dražovčania opäť vzdali úctu a hold Bartókovej pamiatke.

3. Recepia Bartókovej zbierky v tradičnom speve obce

Publikovaná piesňová zbierka Bélu Bartóka *Slovenské ľudové piesne* (1959, 1970, 2007) mi umožnila prostredníctvom porovnania s piesňami získanými počas vlastného výskumu sledovať aj problematiku vývinu piesňového repertoáru Dražovciac s časovým odstupom viac ako sto rokov.

K oživeniu tradičného piesňového repertoáru v tejto obci dochádza v dôsledku pôsobenia miestnej folklórnej skupiny. Jej členovia sa snažia zrekonštruovať tradičné spevné príležitosti s ambíciou predviesť ich na scéne. Tradičný piesňový repertoár sa v súčasnosti spieva predovšetkým na báze folklorizmu.

Pani Miroslava Zaujcová sa k spevnosti v obci a k činnosti miestnej folklórnej skupiny vyjadřila nasledovne:

„Na mnohé piesne už ľudia zabudli, alebo piesne prešli modifikáciou textu či melódie. [...] Našou úlohou je pripomenúť si osobnosť skladateľa, ktorý sa zaslúžil o zdokumentovanie a zachovanie veľkého množstva slovenských ľudových piesní.“¹⁶

Hudobný materiál k nacvičovaniu svojho programu folklórna skupina získava jednak prostredníctvom vlastného výskumu u starších obyvateľov obce, jednak z Bartókovej publikovanej zbierky *Slovenské ľudové piesne*.¹⁷

Zaujímalma ma životnosť piesňového repertoáru, ktorý zaznamenal Bartók v tejto obci a zaradil ho do svojej piesňovej zbierky. Podrobne som sa zaujímalma aj o súčasnú interpretáciu tých piesní, ktoré sa v obci zachovali v pamäti jej obyvateľov, prípadne dnes žijú na báze folklorizmu.

Folklórna skupina interpretuje piesne v rôznych úpravách, slúžiacich na pódiové vystúpenie. Z hľadiska spôsobu interpretácie piesní získaných na základe súčasného terénneho výskumu možno vo všeobecnosti skonštatovať, že piesne sa spievajú menej ozdobne ako v minulosti. Skupinový spev Dražovčanov sa v súčasnosti vyskytuje už iba v podobe spevu v unisone, a to pre odlišné technické schopnosti súčasných speváčok. Z hľadiska rytmickej stránky sa využívajú jednoduché rytmické formulky, doplnené v ojedinelých prípadoch pohybom v triolách. Prevažnú časť repertoáru folklórnej skupiny tvoria úpravy piesní z publikovaných prameňov Bélu Bartóka. Obraz, ktorý folklórna skupina v obci prezentuje, pôsobí na najstarších nositeľov tradícií zvláštne, občas sa cítia pomýlení odlišnou interpretáciou repertoáru, ktorý poznali v inej podobe.

¹⁶ Dražovce, Miroslava Zaujcová, rod. Zatková (nar. 1948), 28. februára 2008.

¹⁷ Túto informáciu som získala od Miroslavy Zaujcovej, rod. Zatkovej (nar. 1948).

Komparácia piesní dokumentovaných Bartókom s piesňovým repertoárom pochádzajúcim zo súčasného terénneho výskumu mi umožnila vymedziť 6 melodických typov, ktoré sú pre obidva dokumentované piesňové fondy spoločné. (Notové príklady 1 – 6)

Každý melodický typ reprezentuje okruh variantov, z ktorých na ukážku uvediem výber. Porovnam variant daného piesňového typu, zaznamenaný Bartókom, a variant, ktorý pochádza z mojich výskumov. Cieľom porovnania je poukázať na rôzne typy variačných premien piesní (nápevov a textov), ktoré pochádzajú z terénnych výskumov, od seba časovo vzdialených približne jedno storočie.

I. Recitatívna melodika

- Neska Jána* (súčasný výskum)
- Založme si ohníčka* (Béla Bartók, č. 1511c)

Príklad 1:

- sp. Katarína Jančová, rod. Nitrianska (nar. 1943), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2017)

Recitativo

Nes - ka Já - na, zaj - tra Já - na, po - zaj - tre - ky Fa - bi - á - na.

- sp. chlap, Béla Bartók (I., 1909), III. zv., č. 1511c

Parlando

1. Za-lož-me si o - hnič-ka, ši-ro-ké - ho, 3. Je-den kri - či der-hu - der, 5. A ten tre - tí s kuo-lom pi - chá.
2. Na-pe-če-me pri ňom chle-ba vi-so-ké - ho, 4. A ten dru-hy žer hu žer, 6. na moj du - šu e - šte di - chá.

Archaický úzkorozsahový nápev s dôrazom na recitátnosť reprezentuje piesňový repertoár výročného zvykoslovia. Text piesne je členený do riadkov. Melodika sa opiera o asymetrický trichord s tónovým centrom v strede. Odlišnosť vidieť pri počte slabík v jednotlivých riadkoch – zápis zo súčasného výskumu sa rozšíril o opakovaný dvojdobý motív.

II. Kvinttonálne nápevy

- Posedajme rovno, rovno* (súčasný výskum)
- Posedajme ro-, ro-, ---* (Béla Bartók, č. 1009b)

Príklad 2:

- sp. Anna Ivančíková, rod. Miková (nar. 1927), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2007)

116/14"

Pos-se-daj-me ro - ro - rov - no, bu-dé-me jest ho - ho - ho-va-džin-ku, baš-tr-ná-čik aj s chre - nom, ho-va-džin-ku, baš-tr - ná - čik aj s chre - nom.

b) sp. dievča, Béla Bartók (XI. 1907), II. zv. č. 1009b

Nápevy patria do skupiny kvinttonálnych piesní. Po melodickej stránke vo variante zo súčasného výskumu sa začiatky prvých dvoch dielov viažu na tóny kvintovej kostry. V Bartókovom zápise sa však nápev začína sekundovými krokmi smerom nahor ku kvinte, čím sú kostrové tóny vyplnené. Obidva zápisy sa vyznačujú sekvencovitými postupmi v posledných dvoch dieloch, ktoré sú až na menšie ozdoby totožné.

Historický zápis piesne je zaznamenaný vo fragmentárnej podobe. Počas svojho terénneho výskumu v Dražovciach som mala možnosť vypočuť si celú pieseň aj s textom v interpretácii speváčky Anny Ivančikovej, rod. Mikovej. Pieseň sa viaže na žáner svadobných piesní a spievala sa počas svadobnej hostiny za stolom.

III. Prechodné typy medzi kvinttonálnou a novou harmonickou vrstvou

- Keď som išou kolo mlyna* (súčasný výskum)
- Keď som išou kolo mlína* (Béla Bartók, č. 978)

Príklad 3:

a) sp. Anna Ivančiková, rod. Miková (nar. 1927), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebók (2007)

b) sp. chlap, Béla Bartók (I. 1909), II. zv., č. 978

K prechodným typom, ktoré sú rozšírené o spodnú kvartu, patrí i uvedená balada s textovým incipitom *Keď som išou*. V interpretácii Anny Ivančikovej, rod. Mikovej sa vyskytla väčšia miera variability v prvých dvoch dieloch, kde melodika nedosiahla hornú oktávu, pravdepodobným dôvodom boli hlasové možnosti speváčky. Melodická línia posledných dvoch dielov je takmer totožná.

IV. Modálne nápevy

- Podme a odvezme* (súčasný výskum)
- Už ten šuster umreu* (Béla Bartók, č. 855)

Príklad 4:

a) sp. Anna Ivančíková, rod. Miková (nar. 1927), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2007)

$\text{♩} = 87/11''$

Pod-me a od-vez-me, to chlad-né dre-vo, však na tej ze-mi už dost' vy-dr-ža-lo.

b) sp. dievča, Béla Bartók (I. 1909), II. zv., č. 855

Tempo giusto, $\text{♩} = 82$

Už ten šus-ter u-mreu, kam du-ša poj-de? kto na po-hreb poj-d'e, za-tra-cen bu-d'e.

Uvedená skupina modálnych nápevov je pozoruhodná z hudobnoštýlového hľadiska, nakoľko je štýlovo homogénna. Melodické frázy zápisov charakterizuje descendenčný rytmický pohyb s dlhými rytmickými hodnotami v záveroch melodických fráz. Odlišujúcim znakom Bartókovho zápisu v porovnaní so zápisom zo súčasného výskumu je drobná ornamentika. Uvedené nápevové typy sa objavujú v rôznych žánrových kontextoch.

V. Nápevy viažuce sa na odlišné tonálne vrstvy

- Sadla muška na rozmarín* (súčasný výskum)
- Sedí vrabček na kostole* (súčasný výskum)
- Sedí vrabček na kostole* (Béla Bartók, č. 893e)

Príklad 5:

a) sp. Miroslava Zaujcová, rod. Zatková (nar. 1948), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2016)

$\text{♩} = 120/8''$

Sad-la muš-ka na roz-marín, ot-rá-sa-la kvet, pre-čo si mi mo-ja mi-lá za-via-za-la svet.

b) sp. Anna Ivančíková, rod. Miková (nar. 1927), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2007)

$\text{♩} = 120/8''$

Se-dí vrab-ček na kos-to-le, a-ko mlá-de-nec, pri-le-te-la vra-na k ne-mu, za-la mu ve-niec.

c) sp. dievča, Béla Bartók (XI. 1907), II. zv., č. 893e

Parlando

Se-dí vrab-ček na kos-to-le a-ko mlá-de-nec, pri-le-te-la vran-ka k ne-mu za-la mu ve-niec.

Nápevy zo súčasných výskumov vykazujú z hľadiska tonality starší vývojový stupeň, keďže sa tu stretávame so zloženou kvarttonálnou štruktúrou (spojenie dvoch kvartvových kostier). V prípade piesne z Bartókovho výskumu ide o modálny nápev.

Z hľadiska interpretácie nastali drobné zmeny v prípade súčasnej speváčky – niektoré úseky nápevu boli variované rytmicky, pričom súviseli s tempom giusto.

VI. Blízke nápevy z hľadiska rytmickej stavby

- Janková žena* (súčasný výskum)
- Janková žena* (Béla Bartók, č. 671b)
- Šak je to pekná novina* (Béla Bartók, č. 341)

Príklad 6:

a) sp. Anna Ivančíková, rod. Míková (nar. 1927), zb. a záp. Anikó Hugyivár Sebők (2007)

Parlando ♩ 133

Jan-ko-vá že-na nez-dra-vá le-ži, Jan-ko jej ne-ve-ri. Staň Kat-ka ho-re, sr-den-ko mo-je, šak ťa ništ ne-bo-li.

b) Béla Bartók (I. 1909), II. zv., č. 671b

Parlando

Jan-ko-vá že-na nez-dra-vá le-ži, Jan-ko jej ne-ve-ri. Staň Kat-ka ho-re, sr-den-ko mo-je, šak ťa ništ ne-bo-li, ne-bo-li.

c) Béla Bartók (I. 1909), I. zv., č. 341

Tempo giusto

Šak je to pek-ná no-vi-na, šak je to pek-ná no-vi-na, kte-rá je že-na o-pi-lá, kte-rá je že-na o-pi-lá.

Variantný okruh uvedeného nápevového typu sa v maďarskej etnomuzikológii nazýva termínom „Révész-dallamkör“. Z hľadiska rytmu túto nápevovú skupinu označujú maďarskí etnomuzikológovia termínom volta-rytmus, pri ktorom ide o 5-slabičné motívy, ktoré sa vnútorne členia na 3+2. Na slovenské paralely poukázali maďarskí bádatelia, napríklad Janka Szendrei¹⁸ či László Dobszay.^{19,20} V interpretácii Anny Ivančíkovej zo súčasného výskumu je ambitus uvedenej piesne zúžený na kvintu, kým v Bartókovom zápise melódia dosahuje oktávu.

Porovnávací sonda ukázala, že uvedené nápevové typy si zachovávajú pevný tvar s minimálnymi variačnými zmenami, čo dokladajú zápisy z historických aj súčasných výskumov. Komparácia obidvoch piesňových korpusov doložila, že tonálny systém nevystupuje vždy ako jediný konštantný parameter, nakoľko pri poslednom nápevovom type bolo možné priradiť k sebe varianty aj z hľadiska rytmickej štruktúry a slabičnej stavby. Zaznamenali sme tiež využitie jedného nápevového typu v rámci viacerých

¹⁸ SZENDREI, Janka – DOBSZAI, László – VARGYAS, Lajos: Balladáink kapcsolatai a népekkel. In: *Ethnographia*, 84, 1973.

¹⁹ DOBSZAY, László – SZENDREI, Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa stílusok szerint rendezve I.* Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1988.

²⁰ PELLEOVÁ, Andrea: *Tradičný svadobný piesňový repertoár Maďarov v okolí Nitry.* [Dizertačná práca.] Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra hudobnej vedy, 2006.

piesňových žánrov, resp. spevných príležitostí. Kým Bartókove zápisy zachytávajú vyše 10 % repertoáru bez kompletného piesňového textu, zápisy zo súčasnosti predstavujú úplné znenie piesne, ktoré môže doplniť text historických zápisov.

Predstavenie oboch foriem existencie piesňového repertoáru ukázalo, že spevná tradícia v obci si zachovala kontinuitu v odovzdávaní repertoáru medzi generáciami – bez ohľadu na to, či tento proces prebieha v rodinnom prostredí, alebo už na pôde folklorizmu.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Obr. 1: Béla Bartók pri nahrávaní slovenských ľudových piesní v Dražovciach roku 1907. In: BÓNIS, Ferenc: *Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban*. Budapest : Zeneműkiadó, 1980, s. 80.

Obr. 2: Kultúrny dom v Dražovciach, folklórne podujatie pri príležitosti 100. výročia pôsobenia B. Bartóka v obci (25. novembra 2007). Miesto, kde Béla Bartók stál, bolo prázdne. (Foto autorka)